

MISSION I EN NY VÄRLD

av

HARALD von SICARD

En ny värld. Våldsamma förändringar på alla livsområden från den ena dagen till den andra. Det är svårt att följa med även för dem som sitter i missionens topp-organisationer. Det som gällde 1955/6 gäller inte längre idag. B. Sundkler skriver på första sidan av Svensk Missionstidskrift för 1960 om den snabba scenförändringen och att «i rymdfärdernas nya epok torde världspolitiken komma att ställa missionen inför helt nya problem, av en hittills icke anad storleksordning». Missionen i en ny värld betyder framför allt: missionen i en *politiskt* ny värld.

Helst skulle jag velat tala om *ny* mission i en ny värld. Men den dag har ännu inte riktigt kommit, då man skulle kunna göra det. Det finns så skrämmande, så oroande mycket kvar av *gammal* mission i en ny värld, d.v.s. otidsenlig mission, missionsmetoder och -motiv som dröjt sig kvar och som egentligen hör hemma i ett museum. De är farliga. De kan plötsligt sopas undan, och då blir det värre än då missionärer internerades under världskrigen.

1956 utkom en «Baltisk kyrkohistoria»¹. Man kan där läsa om korsriddare och kolonialmission, — och pinsamt påminnas om folk som fastnat, missionärer och missionsvänner, som inte kan eller inte vågar ta steget ut i den nya världen.

Inte som om svensk eller nordisk mission någonsin trott att frälsningsverket består endast i förkunnelsen — kyrkans historia kan aldrig vara endast förkunnelsens historia. Snarare hade vi fallit för den motsatta frestelsen att hemma i våra offentliga föredrag tala om evangelisation för att ute desto mera ostört kunna koncentrera oss på social verksamhet. Men låt oss för all del inte glömma att det kyrkliga (inte bara det

prästerliga) handlandet inom den tidshistoriskt bestämda livsstrukturen måste påverka hela livets utgestaltning (BK, s. 16), kristna *alla* livsområden. Just därför er det ansvarslost att i arbetet stanna vid en livsstruktur som hör det förflutna till. Men oändligt svårt är det också att för arbetet få tag i dagens flyktiga livskonturer.

Gammal mission i en ny värld

1. Enligt gammalsachsisk religiös uppfattning innebar utgången av ett religionskrig en gudsdom: den bevisade med den nye Gudens makt även hans rätt (BK, s. 18).

Kanske 1800-talets missionärer teoretiskt inte tänkt sig saken riktigt på det sättet. Kanske de teoretiskt inte heller uppfattade Afrikas och Asiens erövring som religionskrig, men i praktiken var åtskillnaden liten. Och omedvetet accepterade även hundratusenden av afrikaner och asier maktens erövring som Guds rätt — och blev kristna, såsom man blir kristen under dylika förhållanden. Och liksom sachsarna för 1200 år sedan tyckte att de genom den segerrike härskaren vunnit oändligt mycket mer än vad de förlorat, var även i synnerhet i Afrika den första reaktionen en häpnande beundran för de mäktiga vita och deras Gud. Men medan sachsarna från första början fick känna sig som likaberättigade medlemmar i det stora riket (BK, s. 19), fick Afrika och Asien det icke. I östra Europa förde den politiska och religiösa erövringen från början till en enhet. I Asien och Afrika fanns ett gap mellan dem, vars ödesdigra följder först nu håller på att övervinnas i den stora världsenheten, — men gammal mission dröjer kvar i gammal livsstruktur.

2. Redan Adam av Bremen förebrådde för 900 år sedan de sachsiska herrarna att de hindrat slavernas omvändelse genom utpressning av pengar (BK, s. 19, jfr. s. 32), och t.o.m. en fridens missionär som Meinhard i Livland bestämdes i sitt arbete av hänsyn till de tyska «fjärrköpmännen» i det skandinaviska området (BK, s. 29). Kolonialstyret har aldrig varit någon humanitär åtgärd — trots att det ibland trodde sig vara det. Det var inte förrän efter första världskriget som man började

förstå att koloniernas största värde bestod i deras folk, i människorna, men just denna värde-insikt visar, att man alltjämt betraktade befolkningen främst från ekonomisk synpunkt. Gam-mal mission har aldrig gjort det, men väl har den ofta stilla-tigande accepterat synpunkten. Då detta skedde, låt vara ännu mellan de båda världskrigen, var en sådan stillatigande inställ-ning resultatet av en tidshistoriskt bestämd livsstruktur. Där missionen tiger idag, blir det ett brott.

3. I Baltikum likaväl som i hela världen har sedan 1256 påvens ord varit bestämmande, att «omvändelsen måste vara frivillig, inte påtvingad. Gud tar inte emot påtvingade tjänster» (BK, s. 21)². Påvens varning av år 1225 däremot, att inte för-sämra de nyomvändas lott: «Där Guds Ande är, bör frihet vara; det vore därför ovärdigt, om ni efter er omvändelse till tron skulle befinna er i ett sämre läge än då ni ännu var otroende», har Kyrkan inte i samma utsträckning uppmärksammat. Den stod på de politiska erövrarnas sida och hade väl fram till första världskriget knappt något annat val. Men ve den mission som gör det ännu idag!

4. Ännu märkvärdigare är att enskilda missionärer ännu idag motiverar sitt politiska ställningstagande på samma sätt som för 700 år sedan! Då sades nämligen att man hade att göra med stammar som ständigt låg i krig med varandra och som därför måste *pacificeras*, även för att missionsgärningen skulle kunna uträttas ibland dem (BK s. 21). Vi behöver bara tänka på stamfejden i Ruanda-Urundi för någon tid sedan eller på slagsmål mellan basutho och zuluier i Johannesburg för att för-stå vad erövraren menar, då han säger: «Lämnar vi dem, så blir det kaos.» Och alltjämt händer det att utländsk kyrka och mission som lydigt eko upprepar orden, — och åtminstone i detta sammanhang inte vill bli påmind om 1914—18 och 1939—45.

5. De baltiska folken försvarade sig både med vapen och med magi inte bara mot tyskarna, utan också mot deras Gud (BK s. 22). Tallösa exempel på samma tillvägagångssätt skulle kunna anföras åtminstone från Afrika. Det är svårt att skilja

mellan erövraren och hans Gud, så svårt att de nyomvända av sina stamfränder ofta betraktas som quislingar, som i samhälls-avseende ansvarlösa element. De gör gemensam sak med erövraren. Den nya tron blir därvid bara till en bisak. Därför är i en ny värld den frågan avgörande för Kristi Rikes kommande: I vilken utsträckning har hans och vår Fader blivit Asiens eller Afrikas Gud? Hur mycket omvänder man sig till honom och hur mycket till oss? Det är just detta problem som de allvarligaste kristna därute brottas med. De påminna oss om att munken Augustin av påven Gregorius år 597 förmanades att undvika alltför stora förändringar i folkets seder, och att snarare rena och rikta dem, och de anklaga oss för att vi brutit ner folkets kulturarv. Dagens lösen är *inhemsk kristendom*.

6. Även till de *konfessionella motsättningarna* har korsmissionen ett ord att säga i dagens situation. Då balterna hade förstått at valet för dem endast stod mellan omvändelse och förintelse, kastade de lott för att fråga sina gudar, om de skulle ta emot det ryska eller det latinska dopet (BK, s. 22)³. Vilken bakgrund till dopmotivet! Vilka herrar blir det lättare att tåla? Eller idag: Vilken mission är rikare?

De baltiska folken (och även finnarna) blev konfessionellt splittrade. Skedde detta verkligen därför att man ställdes inför frågan, vilken tro som kunde vara den rätta? Blir karangen idag lutheran i Belingwe och reformert i det angränsande Chibi därför att han väljer mellan konfessioner? Förstår vi, varför enhetssträvandena utgår från forna missionsfält? Förstår vi att mission i den värld vi lever i är omöjlig utan *ekumenik*?

7. Överraskande modernt verkar ett annat missionsdrag för 700 år sedan, ett drag, vars motsvarighet f.ö. även fanns i missionen i det hedniska Danmark: barn skickades — visserligen som gisslan — till Tyskland för att där uppfostras i syfte att sedan bli *inhemska präster* (BK s. 23, jfr. s. 27). Svenska kyrkans Josef Zulu, som 1880—85 utbildades på Johannelund är långt ifrån den enda motsvarigheten härtill.

Ett inhemskt prästerskap! En öppen blick för den saken redan för 700 år sedan! Vilka framtidsutsikter! Och uttryck-

ligen betonades de inhemska prästernas företräden (BK, s. 306). Men snart var det slut med den saken. Inte dög väl barbariska ester och letter till at bli präster⁴

Den synpunkten har hållit sig kvar i missionen i 6—700 år. Oändligt tveksamt började de flesta missionerna sedan åter slå in på den vägen, inte minst dröjde luthersk mission, och detta fastän varken västerländska missionärer eller präster överlag fört ett kristet liv som kan lända til föredöme, men de hörde i alla fall till ens eget folk och hade ens egen bakgrund. Därför gällde inte heller de inhemska kyrkotuktsbestämmelser för dem. Och när man till sist frivilligt eller tvingad av förhållandena (internering eller utvisning av missionärer under kriget!) gav efter för detta grundläggande krav av ett inhemskt prästerskap, förblev idealet alltjämt den vite missionärens eller prästens teologiska utbildning⁵, — och vilken annan utbildning skulle man gett de blivande prästerna? Man ville skapa en inhemsk kyrka, men även dess inhemska präster voro i hög grad europeiserade, och detta kunde rentav anses som en dygd: hade de inte därigenom trängt djupare in i kristendomens väsen? Studerade inte ester och letter i Dorpat teologi på tyska, sände sedan som präster sina barn till tyska skolor och talade i hemmet tyska? (BK, s. 125, 127 f.)⁶. Och förblev inte de baltiska kyrkorna just därför fram till revolutionen 1917 i stor utsträckning missionskyrkor?⁷

Med präster helt utbildade på ett främmande språk förblir kyrkan för folket till sitt väsen något främmande. Det tillkommer inte oss att anklaga våra föregångare för att de handlade inom sin tidshistoriska livsstruktur, men väl må vi påpeka vilken skada som skett genom försummelser på detta område efter andra världskriget, när nu hastigare än många trott övergången sker från mission till kyrka och när i detta sammanhang missionärer av olika skäl dragit sig tillbaka. Är efter år påpekade i praktiskt taget alla unga kyrkor *prästbristen* och jämsides med den den bristfälliga prästutbildningen. Hur allvarlig och hur viktig denna fråga är för missionen i en ny värld visar följande: 1958 bildade Internationella Missionsrådet i Ghana en

fond på 4 mill. dollar för teologisk utbildning i Afrika, Asien och Latinamerika. 1959 utkom katoliken A. Morants bok: «Die philosophisch-theologische Bildung in den Priesterseminarien Schwarz-Afrikas»; och i år Bengt Sundklers «The Christian Ministry in Africa», skriven på anmodan av Internationella Missionsrådet.

8. I stället för doptvång hade Meinhard näst predikan använt sig av gåvor, välgärningar och olika tjänster (BK, s. 26), och i detta arbetssätt torde vi känna igen *missionens sociala insats* i dess olika verksamhetsgrenar, som genom att visa Kristus-kärleken i vardagslivet varit av största betydelse därför att den fostrade till praktisk kristendom. I missionens kyrkliga arbete i en ny värld kommer denna sida av verksamheten att inta ännu större utrymme, men i en helt ny inramning, som Per Wästberg (Förbjudet område, 1960, s. 212) fångat i följande ord: «Förr var vi — d.v.s. missionärerna — ensamma om att kämpa för de svartas människovärde. Andra utnyttjade dem, vi gav vårt liv för dem och älskade dem. Nu deltar nya rörelser i vårt arbete för afrikanernas framtid, det viktiga verkar hända i städerna och man glömmer bort oss här i reservaten.» Vi behöver bara tänka på det begynnande samarbetet mellan Svenska Landsorganisationen, Kooperativa förbundet och Svenska Missionsrådet (SMT 4/1959, s. 198) för att förstå vad som ligger bakom sådana ord. Per Wästberg kommenterar: «De svarta har blivit vuxna, och dem som stå på jämställd fot med en själv ger man inte lika gärna sitt liv för. När politiska partier också börjar sträva efter rättvisa åt afrikanerna, då förlorar missionen lätt en del av sin entusiasm». Han har rätt, dock endast under den förutsättningen att missionen förblir gammal mission i en ny värld. Därtill kommer att missionens innersta väsen är vittnesbörd om frälsning i Kristus. Det är där vi öser vår «entusiasm».

9. Till det väsentligaste i bilden, i medeltidens mission som i nutidens, hör *förbindelsen med den världsliga makt*, i vars område missionen arbetar. Denna förbindelse var lika självklar i Europa öster om Elbe och i Baltikum på 1100- och 1200-talen,

som under 1800- och 1900-talets koloniala missionsperiod. Detta är en nödvändighet, men är förbindelsen mellan kolonialmakten och missionen alltför intim, då kastar den ju längre det lider en allt mörkare skugga över missionens arbete. Då borgen Segeberg 1134 byggdes i vundernas land, såg en av slaverna bredvid kejsar Lothar stå slavernas apostel Vicelinus, och han sade: «Det är genom honom som olyckan skall drabba oss» (BK, s. 27). Ju närmare missionens samarbete med den främmande erövraren har varit, desto svårare blir dess ställning i ett nytt, politiskt fritt Afrika eller Asien, — och inte bara missionens, utan också kristendomens och den kristne kyrkans. Den nya världen har hunnit så långt att det nästan är för sent att påpeka denna sak.

Vilken ställning intar missionen till den afrikanska frihetsrörelsen? I en ny värld kan vi inte komma förbi den frågan. — På sina håll, där förhållandena varit gynnsamma, som t.ex. i Tanganyika — har missionens övergång från kolonial- till folkinställning knappt tett sig som problem. På andra håll, t.ex. i Centralafrikanska federationen, är förhållandet mycket mera komplicerat. Frågan löses inte längre genom att bara konstatera: «Vi är här för att predika evangelium, inte för att lägga oss i politik» (Wästberg, s. 211). I en ny värld måste missionen göra allt för att «anpassa sig framåt» (s. 121). Medvetet eller omedvetet har den alltid lagt sig i politiken, har *gjort* politik, och detta konstaterande kan betraktas som förebråelse endast av den, som inte avser att med evangelium nå folkets *hela* liv. Därför borde varje mission och varje missionär uppmärksamma Wästbergs ord: «Man kan kanske inte fordra av missionärer att de ska hänga med i den snabba politiska utvecklingen, men för att deras insats ska bli betydande på lång sikt måste de göra det» (s. 211). Vi har inget val. Ty vad som mer än något annat karakteriserar den nya världen, i synnerhet i Afrika och Asien, det är att vi lever i en *politiserad värld*. Politiken tränger in i allt. Hela tillvaron blir politik. Politiken intar i allt flera människors medvetande den plats som förr intogs av religionen.

1959 protesterade samtliga kyrkor i Rhodesia utom den evan-

gelisk-lutherska mot tvångslagarna. Men på biblisk grund kan vi knappt sjunga om Herrens frihetsrike, om vi inte på samma gång betraktar folkens frihet på jorden som något som hör till deras människovärdighet. Kyrkan måste idag väcka afrikanerna till ansvar för *samhället*. Men ser man på missionspredikningar och -predikoutkast, är det i allmänhet klen beställt med den saken. Detta är desto mera bekymmersamt som afrikanerna en gång — innan vi kommo — som något självklart burit ansvaret för sitt samhälle.

Vi har hittills talat om kolonialstyret och det nya samhället. Men även *kolonisterna* har från första begynnelsen spelat en betydelsefull roll i missionens liv. Missionärernas förhållande till dem har även i Afrika alltid varit ett allvarligt problem, — för att nu inte tala om Oceanien. I hemländerna har man i allmänhet ägnat ganska lite uppmärksamhet åt det. Det torde alltjämt finnas missionsvänner som lever i den föreställningen att i synnerhet afrikanerna knappt har att göra med andra vita än med missionärer och tjänstemän. Kanske detta till en del stämmer för vissa områden, särskilt då för reservaten. Men i en ny värld växer *städerna* fram och vinner allt större betydelse i samhällslivet. Därtill kommer att kolonialmyndigheter ansvarslöst uppmuntrar invandringen av ständigt nya skaror av vita för att kunna hålla sina positioner (Centralafrikanska federationen!). Missionen och kyrkan får nya arbetscentra i städerna och missionären tvingas att ompröva sitt förhållande till kolonisterna, både politiskt och religiöst. För de kyrkor som arbetat såväl bland sina landsmän som bland den inhemska befolkningen har problemet kanske inte varit så stort. Men för nordiska missionärer kan det bli till en samvetsfråga: Är det rätt att tjäna afrikanerna och försumma de i landet bosatta skandinaverna? Och när i vår tid missionärernas barn blir till kolonister blir frågan till ett dubbelproblem.

Medvetet har vi här sökt belysa missionen i en ny värld mot bakgrunden av 1100- och 1200-talets mission söder om Östersjön. Det hjälper oss att se, hur fast vi mångenstädes sitta med vår missionsuppfattning i en 7—800 år gammal tradition, för

att inte säga: hur bundna, hur fångna vi är. Det är inte lätt att på några få år befria sig ifrån ett sådant arv, att se, var en fortsättning av det gamla kan vara tillåten och kanske t.o.m. nyttig och nödvändig, och var en ny värld av Kyrkan kräver en ny missionsinsats. Nästan överallt har mission blivit kyrka, är på väg att bli inhemsk kyrka. Missionen i en ny värld betyder därför inte minst missionen i *en ny kyrklig värld*. De som förstått den nya tiden och dess livsstruktur arbeta utifrån detta nya utgångsläge, med blicken fäst på framtiden.

Men *ny mission* betyder ännu oändligt mycket mer: det betyder i dagens kaleidoskopaktiga skeende att Kyrkan inte får glömma bort de två tredjedelar av mänskligheten som ännu icke hör Kristus till, inte ens till namnet! Det betyder precis vad orden «ny mission» vill säga i sin mest ursprungliga bemärkelse: *nya missionsfält*. Och när vi i Kristus-hänförelse vänder oss till dessa nya millioner, medvetna om ansvar och offer, tillsammans med de unga kyrkorna som börjat missionera även de, förblir en sak oföränderlig. Jesus sade: «Jag är dörren. Den som går in genom mig, han skall bliva frälst. Jag har kommit för att de skola hava liv och hava över nog» (Joh. 10:9, 10).

Konungens ärende hastar.

NOTER

- ¹ Baltische Kirchengeschichte. Herausgegeben von Reinhard Wittram. Göttingen, 1956. Här = BK.
- ² Ett undantag bildar de hundratusenden, som under kejsarinnan Elisabet (1741—62) i Ryssland döptes under polispåtryckning.
- ³ Furstarna av Polotsk hade på 1000-talet börjat underkasta sig liverna, som dock förblivit hedningar.
- ⁴ Vladimir av Kiev hade löst frågan på ett annat sätt: han tvingade nykristna män att mot deras vilja bli präster i de nygrundade församlingarna (J. Glazik: Die russisch-orthodoxe Heidenmission seit Peter dem Grossen, 1954, s. 4.)
- ⁵ I Mozambique undervisades i början på 1600-talet barnen i missions-skolan, sedan de nödtorftigt lärt sig läsa och skriva, — i *latin* (Seb. Barreto: Lettre de la province de Goa de l'année 1624. Fransk översättning 1628. I en annan skola sjöng de dock den kristna läran på sitt eget språk (s. 415).

- ⁶ Jfr. till anledningen till denna förkärlek det uppriktiga: «Ça fait plus chick!» som Pater Morant bl. a. fick som svar på sin förfrågan (s. 113:3).
- ⁷ Jfr. IRM 1955, s. 151. Hur viktig språkfrågan är, visar inte minst den uppmärksamhet som ägnas åt den såväl av Morant, s. 93—116; av Sundkler, s. 236—253 och av Teologiska undervisningsfondens kommittés ställningstagande till frågan, jfr. IRM 2/1960, s. 143 ff. Sundkler (s. 251) förordar som undervisningsspråk i Afrika det officiella europeiska språket och betraktar som *mål* «creative translation and transposition into African concepts». De som kräver att undervisningen skall ske på ett afrikanskt språk är han böjd att betrakta som romantiker (s. 237). Frågan är bara, hur i Sundklers «constructive combination» (s. 247) afrikanska och icke-afrikanska språk skall fördelas. Som ett önskvärt mål framhölls denna «översättning» av R. Allier redan för 35 år sedan. «... nous ne faisons pas allusion seulement à la traduction d'une langue dans une autre, mais surtout à celle d'une mentalité dans une autre» (Psychologie II, s. 367). Bristen på teologisk litteratur på ett afrikanskt språk blir inte övervunnen genom en målsättning som på 35 år icke ryckt nämnvärt närmare förverkligandet. Katoliken Morant har att brottas även med latinets plats i undervisningen, men betonar att «gerade im höheren Unterricht des Seminars darf die Eingeborenen-sprache nicht vernachlässigt werden, sondern bedarf besonderer Pflege, um den ganzen Sprachschatz zu erfassen» (s. 96; jfr. s. 109, 114: «*Dringlichkeit* einer vermehrten Berücksichtigung der Muttersprache»). Kanske en konstruktiv lösning under övergångstiden åtminstone på många håll i Afrika är den att i vissa *ämnen* redan nu undervisa i ett afrikanskt språk (jfr. s. 99). Medan under övergångsåren lärböcker skrivna på ett europeiskt språk används, behöver detta inte innebära att undervisningen skall ske på detta språk (jfr. s. 101). I själva verket har även Teologiska undervisningsfondens kommitté funnit att «the most urgent need is the provision of suitable books, in the local language, for class-room use».